

Miljøpolitik med perspektiv

Miljøproblemer i DDR

Brandt, Jesper; Jorn, Ole

Published in:
Land og Folk

Publication date:
1986

Document Version
Tidlig version også kaldet pre-print

Citation for published version (APA):
Brandt, J., & Jorn, O. (1986). Miljøpolitik med perspektiv: Miljøproblemer i DDR. *Land og Folk*, 7.

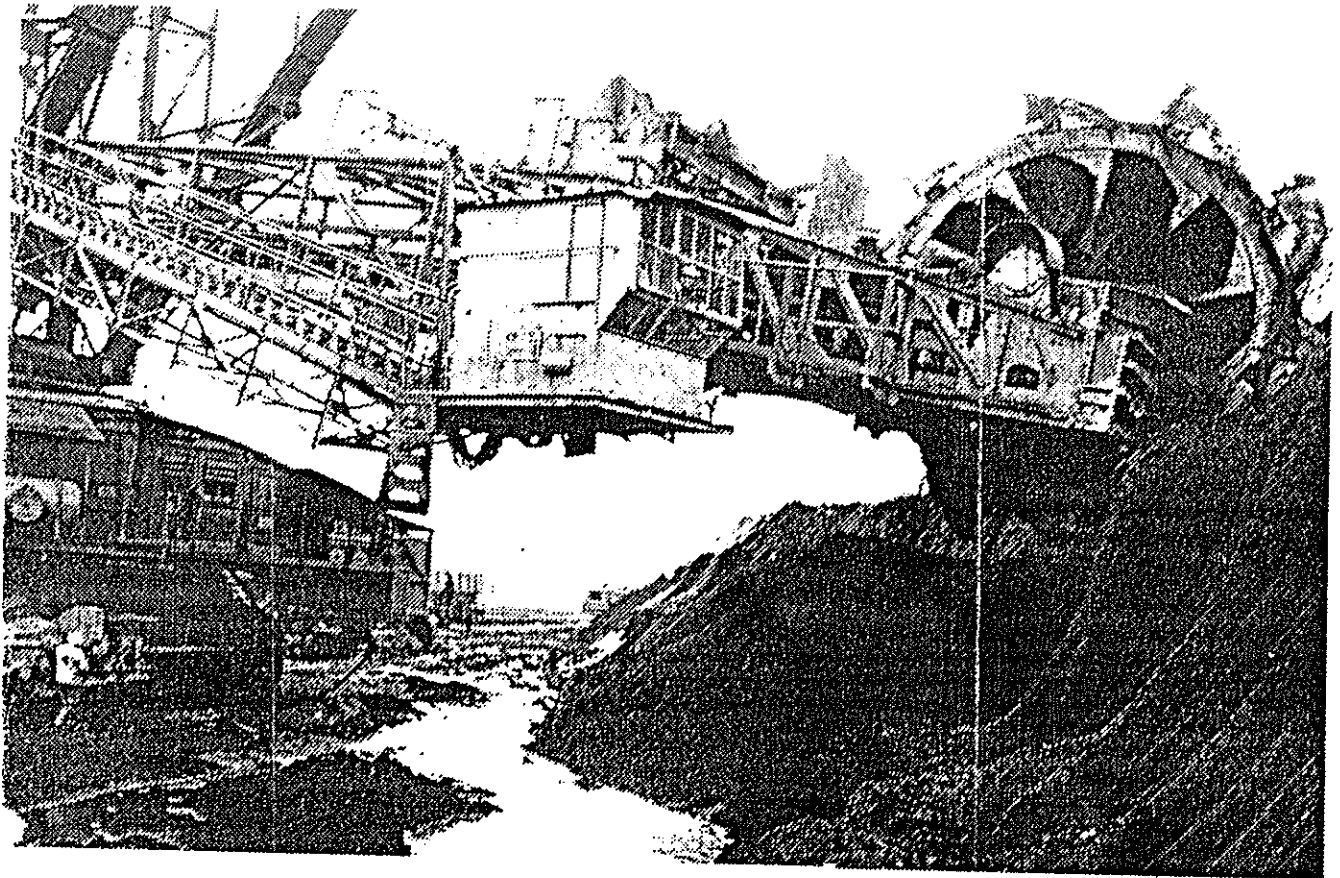
General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@kb.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Miljøproblemer i DDR

Land og Folk starter hermed en serie artikler om miljøproblemer i DDR. Der eksisterer fortsat store og alvorlige problemer med miljøet i DDR ingen søger at skjule, at der vil gå mange år før de er løst. Artiklerne skal vise, hvordan man under socialistiske betingelser griber problemerne an, og hvilke virkemidler det socialistiske samfundssystem besidder i forhold til kapitalismen på dette område.

Siden DDRs grundlæggelse i 1949 er der i brunkulslejerne opgravet over 900 kvadratkilometer land, hvoraf godt halvdelen er blevet retableret. (Foto: ZB)

DDR ligger i dag blandt verdens 12 førende industrilande. Udgangspunktet efter anden verdenskrig var meget dårligt: Mad, arbejde og bolig var de behov, der skulle dækkes så hurtigt som mu-

ligt. Uddannelse og sundhed fik også højeste prioritet. Naturbeskyttelse var der ikke råd til, og miljøet har længe været hårdt belastet af det opskruede tempo i produktionen.

I dag har DDR en ud-

bygget miljølov med mange sanktionsmuligheder og løftestænger. Med den stærkt intensiverede ressourceudnyttelse lægges vægten i dag på at aflaste miljøet ved at spare på energi og materialer i produktionen.

En fattig tid

Ødelæggelserne i den østlige del af Tyskland var enorme i 1945, mens flere egne i den vestlige del af landet havde overgivet sig uden kamp til amerikanerne og englænderne, blev der kæmpet skånselsløst i den østlige del, lige til den betingelsesløse kapitulation.

I 1944-1945 sørgede den tyske monopolkapital for at flytte en del af produktionskapaciteten fra Øst- til Vesttyskland. Det gjorde de strukturelle problemer endnu større.

Den sovjetiske besættelseszone (SBZ) var godt nok delvis industrialiseret, men havde ingen sværindustri, stenkul eller jern. Kun let-, maskin-, og kemisk industri, der behøvede råstoffer.

Derudover blev der frem til 1947 som led i skadeserstatningerne til Sovjetunionen efter aftale mellem de allierede - demonteret 676 fabrikker (594 fra rustningsindustrien) i SBZ, som blev ført til USSR.

Kul på

Fra 1950 til 1980 lykkedes det at ni-doble industriproduktionen efter gennemførelsen af store og omfattende økonomiske reformer. Alle nøgleindustrier blev samfundseje og næsten al jord inddraget i kollektivbrug. Arbejdsløsheden blev afskaffet og uddannelsessystemet gav nu tidligere underprivilegerede lag en reel mulighed for uddannelse. Alle fik ret til en billig bolig og mad samt gratis sundhedspleje.

For at skaffe midlerne til disse reformer, måtte der produceres på livet løs. Den vigtigste energikilde, DDR besidder, er brunkul. Den måtte erstatte stenkullene fra Vesttyskland. En kraftig luftforurening blev følgen i de store industriområder. Længe steg vandforbruget i industrien, mens der

ikke var tilstrækkelige midler til vandrensingsanlæg.

Råstofferne kostede ikke virksomhederne noget, efter samfundets overtagelse af disse ressourcer.

Generelt herskede den opfattelse indtil midten af 60'erne, at miljøhensyn ikke måtte hæmme produktionsstigninger.

Pionerer

Men så tidligt som i slutningen af 40'erne var der dog folk, der gjorde sig tanker om en miljøpolitik på et socialistisk grundlag. Mellem 1949 og 1952 gennemførte en forskningsgruppe under ledelse af landskabsarkitekten Reinhold Lingner en »landskabsdiagnose«, der viste, hvor hårdt belastet naturen var. Gruppen mente, der burde gennemføres en planmæssig og målbevidst udvikling af naturens produktivkræfter, således, at den kunne klare menneskenes forskellige behov. De forestillede sig tilmed kulturlandskabet formet »hensigtsmæssigt«, efter naturforholdene, tanker, der i dag spiller en stigende rolle.

De anbefalede biologisk skadedyrsbekæmpelse, beplantning mod erosion og anlæggelsen af naturlige vandreservoirer i skovområderne.

Alle disse planer om en kredsløbs-økonomi fandt anerkendelse, men indgik ikke i den første naturbeskyttelseslov fra 1954. Denne lov, der uden store ændringer overtoges fra nazi-tiden, dannede dog tilløbet til en senere omfattende »landskabskulturlov«.

Fra 60'erne er med udgangspunkt i geografen Ernst Neefs arbejde i DDR udviklet en landskabsøkologisk forskning, der i dag har vundet international anerkendelse som retningsgivende som grundlag for en mere økologisk orienteret landskabsplanlægning.

Landskabet skal undersøges som naturligt potentiale. Den landskabsøkologiske registrering skal vise, hvad landskabet kan yde. Dette kan så udnyttes i planlægningen. Der er hermed skabt en forbindelse mellem forskning og den stadig mere intensive udnyttelse af landskabet.

Neef deltog i udformningen af »landskabskulturloven«, der på væsentlige områder er præget af perspektiverne i denne forskningsudvikling.

I slutningen af 60'erne blev der taget skridt til at forberede en sammenhængende miljølov. Efter omfattende diskussioner blev »loven om landkultur« vedtaget i 1970.

Udover miljøfolkenes aktiviteter i DDR havde også en UNESCO-konference i 1968 gjort sit til, at der kom gang i lovgivningsarbejdet. Der var blevet foreslået en stor FN-miljøkonference, der skulle finde sted i 1972, og DDR havde stor interesse i at sikre sig deltagelse i denne.

I denne første halvdel af 70'erne skete der vældige fremskridt i forureningsbekæmpelsen. Gennem miljøministeriet, der blev oprettet i 1970, blev der sat store beløb ind på at beskytte miljøet og rense luft og vand. For eksempel brugte den kemiske industri i 1973 12 pct. af sine investeringer til miljøbeskyttelse.

Siden slutningen af 60'erne blev der gennemført en gradvis decentralisering, således, at amter og kommuner fik stadig flere muligheder for at tvinge virksomhederne til at rydde op efter sig.

Sparsommelighed

De stærkt stigende energipriser tvang DDR til at ændre sin politik fra midten af 70'erne. Den dyre olie bruges nu udelukkende i den kemiske industri, mens brunkullene skal udfylde oliens plads i energi-

produktionen. Det betyder en stigning af udvindingen til 300 millioner tons årligt med deraf følgende voksende Svovldioxid-forurening.

Politikken er prioriteret således, at levestandarden stadig skal stige og produktionen sættes i vejret; det pilles der ikke ved, og ingen taler om at sænke produktionen.

Det må understreges, at industriproduktionen i 70erne steg med 78 pct., mens forureningen stort set forblev uændret. Dette kan fortsat lade sig gøre ved at spare på energi og materialer i produktion og ved at indføre ny teknologi. Det årlige udslip af svovldioxid blev i løbet af 70erne formindsket med en million tons, og DDR har sat sig for at mindske svovldioxid-udslippet med 30 pct. i 1993 i forhold til 1980.

I dag lukkes der fire millioner tons svovldioxid ud fra kraftværkerne årligt. Tanken er, at DDRs behov for svovl i 1993 helt skal dækkes gennem forarbejdning af svovldioxiden. Svovldioxiden kommer fra brunkullene, der bliver benyttet til energiforsyningen. Her findes den egentlige flaskehals i DDRs økonomi.

I løbet af de sidste år er der blevet gjort meget for at spare på energiforbruget i industrien, og fremover skal forbruget

pr. produceret enhed falde yderligere. Indførelse af ny teknologi spiller en væsentlig rolle i denne sparekampagne. Det er en del af den langsigtede intensivering af økonomien, hvor miljøhensyn og effektiv udnyttelse af energi og råstoffer hænger sammen. Imens må levestandarden ikke sænkes.

Brunkul og vand

Brunkulsdrift beslaglægger knap én pct. af DDRs område, hvor der graves en tredjedel af verdens brunkul. Lejrene er efterhånden op til 100 meter dybe og forholdet mellem mængden af jord, der skal flyttes, og kulmængden bliver stadig mere ufordelagtig. Der brydes i dag brunkul med helt op til 15 pct. svovl i.

Siden DDRs grundlæggelse i 1949 er der gravet 914 kvadratkilometer land op (januar 1980), heraf er 487 blevet retableret – altså godt halvdelen. Siden 1981 har virksomhederne betalt 1000 mark årligt for hver hektar jord, minedriften lægger beslag på. Der betales indtil jorden er bragt i brugbar stand igen for virksomhedens regning. Det er blot ét eksempel på økonomiske midler til at sikre sig mod yderligere »månelandskaber.«

Brunkulslejerne forårsager

en kraftig sænkning af grundvandet, især i Cottbus amt, hvor størstedelen af udvindingen sker. For at afhjælpe det, hentes der drikkevand fra andre områder, og brunkulslejerne er nu forpligtet til at dække deres vandbehov med grubevand og yderligere levere råvand til omkringliggende virksomheder.

I dag skal virksomhederne under ministeriet for kul og energi hente cirka to milliarder kubikmeter vand fra gruberne og dermed skåne grundvandet og overfladevandet i området. Fra og med i år må industriens vandforbrug kun stige med én pct. årligt og må ikke overskride 5,3 mia. kubikmeter. Trods stigende produktion er industriens vandforbrug i årene 1975 til 1980 blevet sænket med 26 pct. og med 25 pct. i det sidste fem-år.

DDR forbruger 75 pct. af den årlige vandmængde, der naturligt stilles til rådighed. Det er et ekstremt højt tal set i international målestok. Det er derfor ikke overraskende, at der skal spares på vandet, og det bliver der gennem stadig flere lukkede kredsløb og genbrug af spildevand inden for de enkelte virksomheder.

Miljøstrategi i DDR

Af JESPER BRANDT
og OLE JORN

»Mens der i de foregående år er blevet gjort ef-

tertrykkeligt opmærksom på problemet om en fornuftig anvendelse af naturen, er de opnåede resultater i praksis stadig beskedne«, skrev økonom Dieter Graf i 1980. Han understrege-

de, at økonomerne er medansvarlige for, at der forbruges vældige mængder af naturressourcer og energi, hvilket medfører, at der sker beskadigelser af natur og miljø.

Økologisering

Grafs kritik retter sig mod det teoretiske efterslæb indenfor økonomien. Man har ikke beskæftiget sig grundigt med en økonomisk vurdering af naturressourcerne eller taget ordentlig fat på sammenhængen mellem den samfunds-økonomiske reproduktion og det naturlige miljø.

Der er bred enighed om, at en fortsat stigning i velfærd – i bred forstand – betyder, at der i 80'ernes socialistiske samfund må tages mere hensyn til beskyttelsen af miljøet end tidligere, fordi man ved mere om de økologiske sammenhænge. Det kræver meget mere mener Graf: Denne viden skal gennemtrænge hele tilrettelæggelsen af produktionen. Fordi i mange tilfælde vil det være en grundlæggende betingelse for

en stigende driftsøkonomisk og samfundsøkonomisk effektivitet.

Så skarpt har Graf opstillet problemet i en ny bog om forholdet mellem økonomi og økologi. Forøget velfærd afhænger altså af evnen til at udnytte naturen ved en stadig bedre tilpasning til den, i alle dens mangfoldigheder.

heraf to vigtige konklusioner:

1. I denne udvikling er der ingen grundlæggende modsætning mellem økonomiske og økologiske hovedmålsætninger. Økologiske målsætninger bliver tværtimod en afgørende løftestang for økonomien.

2. Her vil planøkonomien for alvor kunne vise sin overlegenhed. Den økonomiske strategi kan, f.eks. ved hjælp af øko-

nomiske stimuli, langt bedre tilpasses de forskellige naturbetingelser end det vil være muligt under kapitalistiske betingelser.

Ingen automatik

En økologisk strategi, som Graf opridser den, er endnu ikke blevet optaget i DDRs økonomiske strategi. Den hidtidige udvikling, der er præget af massiv overgang fra ekstensiv til intensiv reproduktion, har bl.a. medført en forøget selvstændighed for de enkelte virksomheder og kombinater. Det giver dem bedre mulighed for at forbedre deres driftoverskud og det falder generelt – men ikke altid – i tråd med de miljømæssige interesser, at spare på råstoffer og energi har en god virkning på miljøet.

Lederen af DDRs genbrugs-kombinatet oplyste i sidste måned, at der alene fra DDRs husholdninger i perioden 1981-85 kom genbrugsmaterialer til en værdi af en milliard mark. Der gennemføres intensive kampagner i boligområderne for at få indsamlet genbrugsmaterialer. Billedet er fra en sådan kampagne i Berlin.

Men ikke hvis man f.eks. sparer på strømmen ved at slukke for en fabriks rensningsfilter.

Derfor suppleres kravet om rentabilitet med økonomiske stimuli, der er knyttet direkte til opfyldelsen af miljøkrav, eller med øget kontrol fra planlæggernes side eller med flere beføjelser til de amtslige og kommunale myndigheder.

Da virksomhedens forurening ikke standser ved fabriksporten har man i DDR sørget for at styrke miljøkontrollen sideløbende med selvstændiggørelsen af de enkelte virksomheder. Den mest effektive og samtidig mest demokratiske måde at styre sådanne problemer på, at man lokalt og regionalt har mulighed for at planlægge rammerne for de enkelte virksomheders miljøbelastning og gribe ind, når man skønner, at krav til produktion og miljøbeskyttelse ikke afvejes på en rimelig måde.

Afvejning

Men afvejningen er svær. Hvad er f. eks. værdien af sikring af et vandområde i forhold til sikring af energi og råstoffer til den kemiske industri?

Så konkret stiller spørgsmålet sig måske i stor målestok om nogle år, såfremt man skal tage reelt stilling til planer om udnyttelse af de brunkulreserver, der ligger under det store naturfredede område Spreewald. Området har en enestående natur, besidder store kulturhistoriske værdier og er desuden af væsentlig betydning som rekreativt område for Berlins befolkning.

Afvejningen er imidlertid en klar politisk økonomisk pro-

ces, hvis rigtige udfald helt afhænger af udviklingen af det socialistiske demokrati og dettes evne til at opfatte og prioritere behovenes opfyldelse på en måde, der er bedst i overensstemmelse med befolkningens ønsker og langsigtede interesser.

Det bliver ikke nemt, fordi prioriteringen af behovene synes så forskellig. Landskabs- og naturinteressen har lange traditioner i DDR og har derfor mange fortalere. Men en større del af befolkningen læg-

ger afgørende vægt på stigningen i materiel velfærd: bil, farvefjernsyn osv. Man kan også forestille sig, at berlinerne vil lægge større vægt på sikringen af Spreewald end indbyggerne nordpå i Rostock, der måske heller ikke har den store forståelse for at man måske satte produktionen lidt ned på nogle af de kemiske værker i det sydlige Halle-Leipzig område, så luftfiltrene kunne fungere lidt mere effektivt.

Men at sådanne politiske-økonomiske prioriteringer lader sig gennemføre under socialismen viser udviklingen inden for eksempelvis sundhedssektoren, uddannelsessystemet og kulturområdet. De nævnte prioriteringsspørgsmål kunne stilles på disse områder, men stilles ikke, fordi de forlængst (i en vis udstrækning før socialismens indførelse) er indgået som relativt klare mål i arbejderklassens bevidsthed.

Miljøpolitik kan som problem godt sidestilles med socialpolitikken. På begge områder gælder det spørgsmålet om, hvorledes mennesket sættes i centrum. Når der skal tages økonomiske beslutninger på miljøområdet er det afgørende, at de samfundsmæssige prioriteringer af naturudnyttelsen er i overensstemmelse med socialismens mål – alt til menneskenes vel – således, at man skridtvis, ud fra de forhåndenværende muligheder på et givet tidspunkt, går i den rigtige retning.

Miljøstrategi

Miljøstrategien er således en delstrategi i den samfundsmæssige udvikling, også selv om den får voksende betydning.

Miljøstrategien kan gennemføres på tre måder. Den ene går gennem de statslige plandirektiver, hvor de økologiske synspunkter kan indpasses i planlægningen.

I det socialistiske enhedspartis (SED) direktiv for årene 1986-1990 lægges der i afsnittet om miljøbeskyttelse vægt på et omfattende genbrug i alle led af samfundsökonomien. Der skal gøres en målrettet indsats for at genvinde og oparbejde affald til råstoffer til pro-

duktionen. Det skal især ske inden for energi-sektoren, metal-, kemi-, cellulose- og papirindustrien samt landbrug og næringsmiddelindustrien.

Den anden måde at gennemføre miljøstrategien på er indførelse af økonomiske og andre materielle stimuli. I 1983 blev f. eks. en række miljøvenlige teknologier fritaget for investeringsafgiften. Det får virksomhederne til at foretrække disse fremfor andre anlæg, der umiddelbart er billigere, men er belønnet med afgift og muligvis vil medføre udgifter, for rensning af udslip eller bøder ved overskridelse af grænseværdierne.

Et voksende antal virksomheder søger at komme blandt dem, der udmærkes for miljøvenlighed. Det er en titel med pæne pengepræmier.

Den tredje vej for miljøstrategierne går via mobilisering af en miljøbevidsthed i befolkningen. Især spiller skolerne og Selskabet for Natur og Miljøbeskyttelse (GNU) en vigtig rolle. Sideløbende skrives og snakkes der meget om genbrug.

Intensivering

Harry Ströbel, lederen af genbrugs-kombinatet, der sørger for indsamling af de stadig flere typer brugbare affaldsstoffer – som i DDR kaldes »sekundærråstoffer« – oplyste i sidste måned, at der fra DDRs husholdninger i perioden 1981-85 kom genbrugsmaterialer til en værdi af en milliard mark. Samlet erstattedes for seks milliarder mark råstoffer med genbrugs-materialer. Pr. indbygger blev der f. eks. i snit i 1985 indsamlet 16,3 kilo brugt papir, 28,6 konservesglas osv.

Ströbel understreger, at meget mere kan samles ind, såfremt det bliver bedre organiseret.

De tre veje er naturligvis underordnet den hovedopgave, der hedder økonomiens overgang fra ekstensiv til intensiv udvidet reproduktion. Den blev indledt på SEDs 8. partikongres i 1971. Intensivering blev her formuleret som stigning i produktionen gennem bedre udnyttelse og modernisering af

— se Børsen
var. d. 1. sep.!

forhåndenværende produktionsanlæg, så der kunne produceres mere med den samme mængde arbejdskraft. Altså ombygninger i stedet for nybygninger.

Men siden og især her i 80'erne har intensivering fået en stadig mere omfattende betydning, der har store miljøpolitiske konsekvenser, produktionsstigningen i 60'erne skete ved hjælp af et stigende forbrug af energi, rå- og hjælpestoffer. Modsat har strategien for intensiv reproduktion af økonomien i 70'erne og 80'erne betydet en stadig sænkning af forbruget pr. produceret enhed. I dag er der trods stadig stigning i produktionen ikke nogen stigning i forbruget af energi, rå- og hjælpestoffer.

Intensivering betyder også en mere intensiv udnyttelse af de arealer, der står til rådighed. Det har betydet, at virksomhederne har fået en interesse i at undgå arealudvidelser, da disse er belemret med afgifter. Disse afgifter betragtes som investeringer og af disse skal der betales investeringskat.

Lovgivningen omkring afgifter på jord har også betydet, at der i dag næsten ingen

jord går fra landbruget til byformål, mens byerne udvikler deres aktiviteter gennem en mere intensiv udnyttelse af de arealer, der står til rådighed.

Disse principper er bl. a. nedfældet i »Landeskulturgesetz« af 1970. Her formuleres den mere intensive brug af arealerne som en forøget overgang fra en ensidig til en flersidig anvendelse af landskabet. Dvs. at landskabet planmæssigt skal udformes så der, i stedet for at tage hensyn til en enkelt anvendelse skal opfylde flere andre behov (f. eks. rekreation, transport, sikring af naturlig rensning af spildevand for at sikre vandressourcerne).

Hovedopgaven

Samtidig med, at DDR udvikler et stadig mere præcist kompleks af administrative regler, økonomiske virkemidler og ideologiske initiativer for gradvis at få miljøpolitikken til at slå igennem i hele den overordnede planlægning skal der ikke herske tvivl om, at stigende produktion, levestandard, forbrug af varige forbrugsgoder og stigende eksport samt voksende sociale ydelser – og alt sammen uden arbejds-

løshed – har første prioritet.

Det ser ud til, at miljøpolitikken indtil videre består af groft sagt tre sider: på den ene side konservering af naturområder (rekreativ funktion) og på den anden side genvindelse af stoffer, der ellers ville gå tabt ved udledning, hvilket belaster miljøet. Den tredje side er på lang sigt den vigtigste: at spare på energi, rå- og hjælpestoffer og dvs. bruge dem på den samfundsmæssigt set fornuftige måde.

Men tanken om, at lade naturen arbejde for os gennem en rationel udnyttelse af økosystemerne og om at samarbejde med naturen, ved at tilpasse produktionen til naturen og ikke omvendt, vinder kun langsomt indpas. Ifølge eksperter inden for området skyldes det bl.a., at økonomer, og i det hele taget mennesker tilknyttet byerhverv og industri generelt er vant til at tænke uhyre kortsigtet: tingene skal kunne aflæses i årets plantal og planlægningen foregår ofte derefter. En tankegang, man også finder i det industrielle landbrug.

Denne tankegang tager det lang tid at ændre og der forestår et stort ideologisk arbejde.

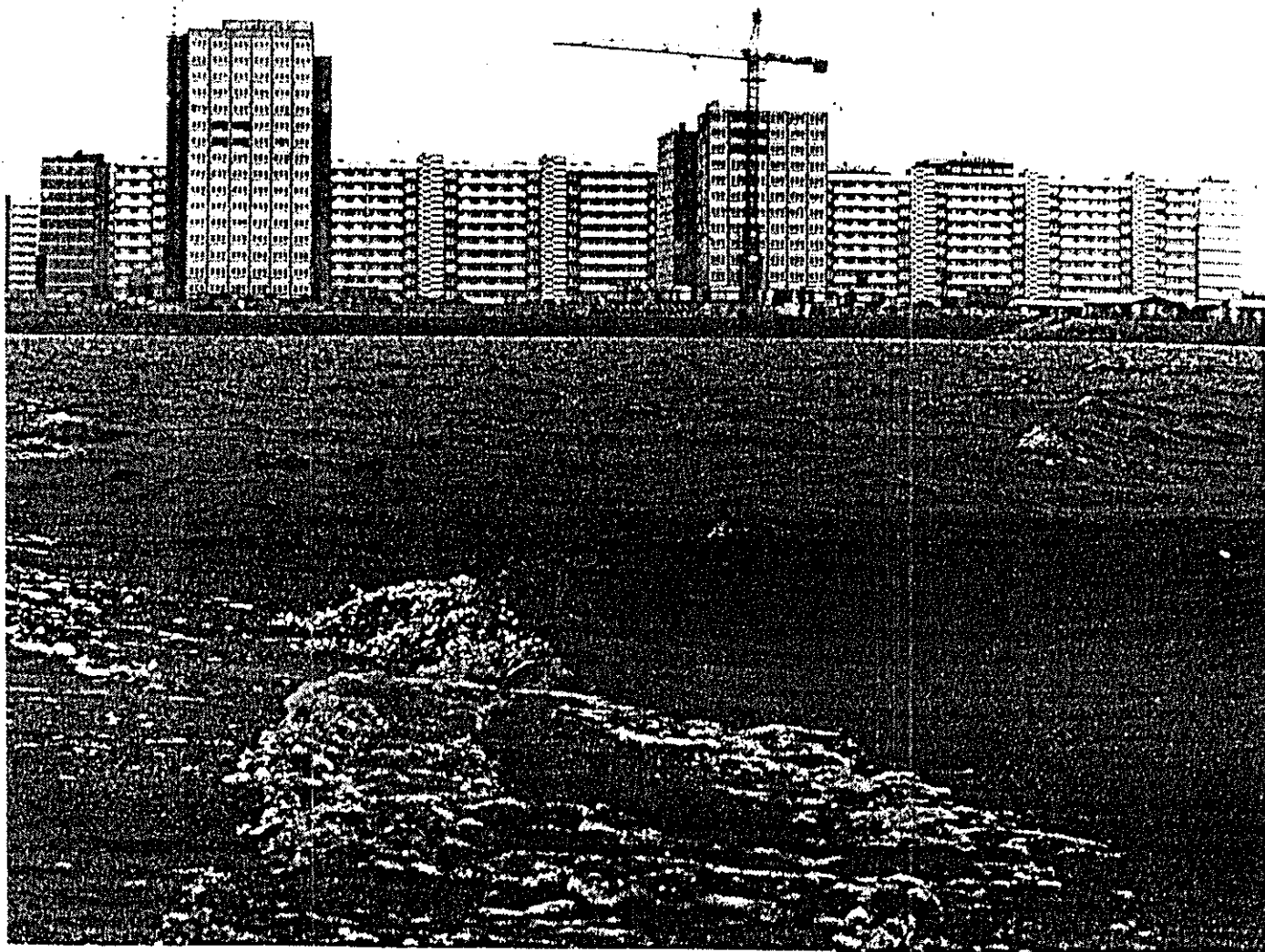
DDRs miljøpolitik berører Øst og Vest

Af JESPER BRANDT
og OLE JORN

Sidste år underskrev DDR en international aftale om begrænsning af svovldioxid-forureningen. DDR har lovet at formindske sit udslip med 30 pct. i 1993 i forhold til 1980. Det vil sige, at DDR skal nedbringe udslippet med cirka en million ton årligt.

Det er en stor opgave for et land, der næsten udelukkende har de svovlholdige brunkul som energiråstof. Mens kullenes kvalitet bestemt ikke bliver bedre og svovlindholdet stiger ligesom forbruget af dem, får DDR hænderne fulde med at holde aftalen, der kommer til

at koste »nogle milliarder«, som miljøministeriet antyder. Imens stiger a-kraftens andel af el-produktionen i løbet af 1986-1990 med omkring fire pct. til cirka 15. Det er langt mindre end Vesttyskland, der nu får op mod 40 pct. af sin el fra a-kraftværker.

Svovl i røg

Svovldioxid er også en meget hård miljøbelastning for DDR. Omkring ti pct. af DDRs skove er beskadiget af røg. Et ligeså stort landbrugsområde – cirka 300.000 ha – er røgbelastet.

Rensning af røgen er »en meget krævende opgave«, siger miljøminister Reichelt. Det vil koste flere milliarder mark at sænke svovlindholdet ved hjælp af filtrering gennem anlæg, der benytter kalk til at binde svovlet. Det tilbageholder fra 30 til 50 pct. svovldioxid, men kræver fire kilo kalksten pr. kilo svovl.

I DDR er der omkring 25 brunkulfyrede store kraftværker.

– Allerede på miljøkonferencen i 1982 i Stockholm fortalte vi, at vi gennem omlægning af energiforsyningen havde forbedret produktionen af el og gas, således at vi undgik at slippe yderligere en million

tons svovldioxid ud i luften årligt. Det opnåede vi i løbet af 70'erne, fortæller afdelingschef Lüttke, Miljøministeriet.

Lignende resultater bliver sværere at opnå under brunkullets renæssance. Siden 1980 har DDR øget brunkullets andel af energiproduktionen. Verdensmarkedspriserne på olie og gas samt de svigtende stenkulsleverancer fra Polen og loftet over de sovjetiske gas- og olieleverancer har tvunget DDR til at udvide brydningen og til at søge med lys og lygte efter yderligere forekomster af de relativt kaloriefattige kul. Sikringen af en stabil energiforsyning har første prioritet. Det vil sandsynligvis medføre, at mere land og skov inddrages til brunkulproduktionen.

Den eneste vej

Ressourcebesparende vækst er den virksomste miljøbeskyt-

Forureningen af Elben er ikke noget forhandlingsemne mellem DDR og BRD, selv om Elben hører til de mest forurenede floder i Europa.

Arsagen er BRDs manglende fulde anerkendelse af DDRs suverænitæt og strid om grænse-dragningen i floden.

Billedet viser et af de nye store boligområder i Magdeburg.
(Foto: ZB)

telse, skriver DDR-økonomer. Men gennemførelsen af den intensive reproduktion i hele samfundet fordrer et kvalitets-spring i produktionsapparatet – bedre planlægning, infrastruktur og integrering i en større økonomisk sammenhæng.

I det socialistiske enhedspartis (SED) beretning fra den seneste kongres understreges det, at miljøpolitikken er en del af den samlede strategi og dermed underordnet den økonomiske kamps betingelser. Det er derfor ikke overraskende, at det økonomiske samarbejde

mellem de socialistiske lande skal udbygges kraftigt.

Udvikling af samarbejdet og massiv indførelse af ny teknologi er forudsætning for ressourcebesparende vækst og udgangspunkt for opfyldelsen af SEDs krav om, at DDR skal »fastholde sin plads blandt de førende industrilande og forblive økonomisk uangribelig« og leve op til »DDRs internationale ansvar som socialismens og fredens hjørnesteen i Europa«.

Naboerne

Mellem Østersø-landene er der et ti år gammelt miljø-samarbejde, der har bevirket, at Østersøen nu er renere end Nordsøen og Middelhavet, og at belastningen ikke stiger bortset fra overgødningen. Imidlertid er DDRs andel af kysten kun på tre pct. Landet har bygget en række nye vandrensningsanlæg, der har betydet en virkelig aflastning af kystvandet. Alt i alt et skoleeksempel på samarbejde på tværs af samfundssystemerne.

Over for Vesttyskland forholder sagerne sig noget anderledes. Da den manglende fulde anerkendelse af DDRs suverænitæt til stadighed dukker op som hernsko.

Vesttyskland vil hellere end gerne forhandle på amtsplan, mens DDR vil have afklaret f. eks. grænsedragningen i Elben. Bonn-regeringen mener, at grænsen hovedsageligt ligger på DDR-bredden, men nye dokumenter fra det engelske statsarkiv har netop bekræftet, at DDR har ret i at lægge grænsen stort set i midten af floden. Konkret er Elbens forurening dog ikke noget forhandlingsemne mellem de to lande, endnu, selv om Elben hører til de mest forurenede floder i Europa.

Til gengæld er saltudledningen i floderne Werra og Weser, der krydser grænsen til

BRD, ved at blive bragt i orden gennem fælles indsats. Kaliudvindingen, der har en 125-årig tradition i Hessen og Thüringen, har næsten lige så længe været en miljøbelastning.

Salt i vand

DDR har arbejdet sig op til toppen blandt verdens kaligødningseksportører, og de kolossale mængder af stensalt, magnesium-salte og brom, der fremkommer ved brydning af kali-forekomsterne, er stærkt forurenende. Det deponerede salt-affald fyldte i midten af 70'erne mere end 400 ha. med cirka 150 millioner tons salt.

I april meddelte DDRs nyhedsbureau, at kali-kombinatet satser på at undgå yderligere salt-affald ved at udvinde magnesium, brom og spisesalt af det. Samtidig skal kaligødningen stadig produceres trods ringere råstofkvalitet. Det blev til 3,45 millioner ton i de sidste år. DDR vil fastholde produktionen, da tre fjerdedele eksporteres.

Prioriterer

De tekniske problemer med at mindske forureningen synes ifølge eksperter ikke at være den store hindring i de fleste

tilfælde. Til gengæld er der ofte andre hensyn end de miljømæssige, der skal tages. For eksempel forsøgte DDRs miljøministerium i 1970 at indkøbe røgfilter i Sovjetunionen, da man ikke producerede dem i DDR. Men i Sovjet havde man samme behov og resultatet blev, at man i DDR udenfor fem-års-planen nedlagde et skibsværft og i Magdeburg opførte et stort fabriksanlæg til fremstilling af røgfilter.

Røgfilterne kom snart på handelsmessen i Leipzig. Vesttyske kunder meldte sig omgående og efter forhandlinger

kom der en aftale i stand om salg af filtre til Vesttyskland mod levering af bestemte ståltyper. DDR havde stærkt brug for. Derefter gik 80 pct. af produktionen af røgfilter fra DDR til eksport.

Initiativet har således vist sig at være rigtigt, men på starttidspunktet havde andre behov første prioritet.

Vest-Berlin

Spildevand og affald har vist sig at knytte bånd, der ikke engang kunne brydes under den værste koldkrig. Renovation og vandrensning for de knap to millioner vestberlinere er altid blevet besørget af DDR. Det sjette og største vandrensningsanlæg omkring DDRs hovedstad, Berlin, med en ydelse på 170.000 kubik-

meter vand i døgnet, blev tilsluttet i begyndelsen af april. Sammen med sovjetiske eksperter er rensningen af vandet fra de to byer blevet moderniseret. Vest-Berlin har deltaget i finansieringen af projektet.

Det tidligere biologiske rensningsanlæg »Rieselfelder« - bestående af overrislingsmarker - blev i foråret tilplantet som skov. Derved har berlinerne fået yderligere 360 hektar grønt område.

Det store nye rensningsanlæg er blandt de mest moderne i Europa. Mindst 90 pct. af de organiske affaldsstoffer fra husholdning og industri fjernes. Det samme procenttal gælder for tilbageholdelse af fosfater fra især vaskemidler.

Slammet centrifugeres, så vandet fjernes, og slammet fylder derefter blot en tiendedel. I fire store siloer med slam udvindes dagligt 15.000 kubikmeter biogas, der udnyttes til opvarmning.

Rensningsanlæggene bevirker, at Spree-floden, der løber gennem Berlin og Vest-Berlin, bliver renere.

Miljøpolitik i DDR:

Forskning og græsrodsarbejde til gavn for landbrug og miljø

Af JESPER BRANDT
og OLE JORN

I DDR-amtet Frankfurt an der Oder øst for Berlin har miljøorganisationen GNU et halvt hundrede forskellige specialiserede faggrupper, som kortlægger, gennemfører og kontrollerer planer for naturbeskyttelse og landskabspleje.

GNU-formanden, Michael Succow, er ansat ved jordforskningsinstituttet i Eberswalde. Han har især arbejdet med beskrivelse og typologisering af søer og moser og har her igennem ydet et stort bidrag til et landskabsøkologisk kortlægningsprojekt NTK. Et projekt, der siden er blevet fulgt op af et beslægtet projekt - MMK - der danner grundlaget for den mest effektive fordeling af areal til forskellige afgrøder.

I de seneste år har MMK-kortlægningen fået en stigende betydning for de enkelte landbrugsbedrifter. De benytter kortene til at planlægge afgrødevalg og sædskifte, hvilket betyder en bedre tilpasning af produktionen til landskabet.

MMK-forskerkollektivet blev i april udmærket med ordenen »Banner der Arbeit«. Et klart udtryk for den officielle anerkendelse af betydningen af en mere økologisk tilpasning på landbrugsområdet. De seneste planer for arbejdet på videnskaberne akademi viser ligeledes en klar oprioritering af miljøforskningen i DDR.

Et eksempel

At GNU i dette amt kan opvise noget af det bedste miljøarbejde, er ingen tilfældighed. Michael Succow, der er indvalgt ind i DDRs parlament som repræsentant for Det liberale parti (LDPD), har sammen med andre landskabsforskere været med til at igangsætte et større projekt om afstemt flersidet brug af et område, der er pålagt visse naturfredningsbestemmelser uden for Eberswalde.

Området hedder Choriner Endemoränebogen og består af en hundrede meter høj endomoræne med foranliggende hedslette og bagvedliggende bæken med et mangeartet sølandskab. Det er et udpræget istidslandskab, der udgør et vigtigt rekreativt område for både Berlin og industriområdet omkring Schwedt.

To tredjedele af det 1600 hektar store område er skov, resten agerland og søer. Størstedelen af agerlandet tilhører et landbrugskollektiv. Flere af de mange søer er stærkt forurenet af spildevand fra industri og småbyer i området.

Landbruget har store proble-

mer med erosion og meget uensartede marker. Anvendelsen af tunge landbrugsmaskiner med deraf følgende tryk-skader på jorden og øget overjordisk afvanding giver erosionsproblemer og medfører stigende vandstand i nogle søer. Det igen giver mange ændringer i de økologiske betingelser i de lavereliggende områder.

Et andet problem er, at der i 60'erne byggedes meget store stalde uden særlig tanke til gylle. Og gylleproblemerne, har siden tårnet sig op. Sprøjtemidler, gødning siver ud i søerne, der har vigtige rekreative og vandøkonomiske funktioner.

GNUs forslag

Miljøorganisationen GNU har for at løse nogle af disse problemer udarbejdet et forslag til nye og mindre naturligt passede markinddelinger, nye økologisk bedre sædskifter, udlæggelse af beskyttelseszoner ved søer og vigtige naturområder, detaljerede planer for opbevaring og udbringning af gylle, osv. På nogle områder er det de seneste år blevet meget lettere at få kollektivbrugene med på ideerne, fordi de nu begynder at indse, at der også er økonomiske fordele ved at arbejde mere bevidst.

Hvor man hidtil ofte har forsøgt at dræne fugtige lavninger, er landbrugskollektiverne nu begyndt at gå den modsatte vej: lavningerne graves ud, så der dannes egentlige vandhuller.

Derved sænkes vandstanden omkring vandhullerne, hvilket øger det reelle høstudbytte. Samtidig er det opgravede

materiale værdifuldt humusrigt stof, der kan spredes på andre mindre frugtbare dele af markerne. Herved mindskes også forskellene i naturbetingelserne og der gøres noget ved en af årsagerne til stagnerende udbytter - trods den øgede brug af gødning - nemlig de stadig forværrede humusforhold. Et problem, der iøvrigt også blev kraftigt betonet på det socialistiske enhedspartis kongres sidst i april.

I 60'erne byggedes meget store stalde uden specielle tanke til gylle. Og gylleproblemerne, har siden tårnet sig op. Sprøjtemidler, gødning siver ud i søerne, der har vigtige rekreative og vandøkonomiske funktioner.

Vandforbruget

GNUs plan indeholder også forslag til, hvordan de forskellige arealudnyttelsesformer skal afstemmes inden for landskabs plejeplanen og det foreslås, at de fredede arealer uvides.

Der lægges også en dæmper på turismen. Det gælder især omkring badesøen Parsteiner See hvor antallet af fastboende feriegæster skal begrænses til højst 3000.

Hele vandforbruget skal afstemmes gennem en central organiseret og kontrolleret vandforsyning til alle bebyggelser og oppumpning af vand fra søerne til vanding i landbruget. Der skal foretages en oprensning af søerne og etableres flere rensningsanlæg (i dag renses 65 pct. af spildevandet biologisk), og bestemte områder skal sikres mod gødning og sprøjtning ved oprettelse af

såkaldte spærrezoner.

Planen er ved at være færdig og vil snart blive offentliggjort.

Til september skal den behandles i amtsrådet, hvor den givet vil blive vedtaget. De økonomiske udgifter til projektet skal dækkes af brugerne og det offentlige.

Kontrollen med planens gennemførelse er naturligvis altid et problem. Her har man forskellige midler, nemlig borgernes ret til indsigelse og myndighedernes muligheder for at give pålæg.

I DDR skal en indsigelse fra en borger eller en organisation besvares inden tre uger. Her igennem har man f.eks. fået gennemtvunget planer for opførelse af nødvendige gylletankanlæg og man har også fået flyttet en prøvebane for bildæk bort fra området.

En anden vej går via de politiske repræsentanter, hvor GNU, som medlem af DDRs landsdækkende kulturforbund har direkte repræsentanter i de politiske organer på alle niveauer. I disse organer er der i øvrigt altid et stående udvalg for miljøspørgsmål.

GNU-formanden i Frankfurt

an der Oder har som medlem af parlamentet yderligere den fordel, at han har ret til indsigelse i alle sager, som han ønsker - også fra de forskellige virksomheder.

Miljøorganisationen GNU har også på anden måde stor gennemslagskraft i det praktiske arbejde: i Frankfurt an der Oder afholdes for eksempel jævnligt kurser for alle formænd for landbrugskollektiverne i amtet.

Miljøaktivitet

I Eberswalde kommune er GNU-formanden geograf, og leder til det tidligere nævnte

MMK-projekt. Her findes et godt eksempel på miljøaktivitet på græsrodsplan. En større gruppe unge, nogle iøvrigt med tilknytning til kirkelige kredse, ønskede at engagere sig i miljøspørgsmål. Nogle ville lave kortlægning af naturen, andre var fugleinteresserede. En større gruppe ville lave praktisk naturpleje og havde udset sig en sø, Schanteich i Finow.

Søen, en omkring 50 år gammel grusgrav med stejle skrænter, havde i årevis ligget hen i en miserabel forfatning. De unge blev trukket ind i en GNU-arbejdsgruppe og byrådet stillede materialer, redskaber, træer og buske, osv. til rådighed.

Gennem to og et halvt år har de unge nu arbejdet hver anden lørdag i sommerhalvåret med rydning, plantning, indretning af stier osv. Projektet er endnu ikke færdigt, men er allerede et indbydende rekreativt område.

Deltagerne får et symbolsk beløb som materiel anerkendelse for deres arbejdsindsats, men det er ikke pengene, der motiverer dem.

Eksemplet viser også nogle af de store muligheder, der netop ligger i, at en sådan fællesindsats ikke hæmmes af en begrænsende privat ejendomsret til jorden.

Og mulighederne er mange. Formanden for miljøudvalget i storbyen Halle har f.eks., fået vedtaget et forbud mod at fælde træer uden bystyrets tilladelse - et forbud, der også gælder for private grunde, f.eks. i villahaver.

Miljøpolitik i DDR:

En integreret miljøbevægelse

Så længe folk ikke giver miljøproblemerne en højere prioritet, vil en virkelig følelig opprioritering af miljøet ikke kunne gennemtvinges politisk.

Derfor satser DDR på »den lange vej gennem folks hoveder«, som en afdelingsleder i miljøministeriet udtrykker det.

Af JESPER BRANDT
og OLE JORN

Der er ingen miljøbevægelse i DDR. Der kan kun laves miljøarbejde i det skjulte, fortrinsvis i kirkelige kredse. Sådan står der af og til i vestlige og især i vesttyske aviser.

Der eksisterer rent faktisk en indflydelsesrig miljøbevægelse – GNU, Selskabet for Natur og Miljø – i DDR. Den er ikke kendt for demonstrationer, men fungerer gennem en effektiv »lobby-virksomhed« i kraft af sin struktur. Med sine 60.000 medlemmer forener den en ofte kritisk gruppe af miljøaktivister – der udgør bevægelsens ryggrad – med repræsentanter for industri, landbrug, offentlige myndigheder, partierne og de folkevalgte organer.

GNU

Miljøorganisationen GNU blev stiftet i 1980 under paraplyorganisationen Kulturforbundet. Dette forbund samler alle kulturinteresserede i DDR og er repræsenteret i Folketammeret, DDRs parlament. Miljøproblemer opfattes i DDR traditionelt som et kulturspørgsmål, jvf. DDRs miljølov, der hedder *landeskulturgesetz*. GNU er i dag en af de vigtigste afdelinger under Kulturforbundet.

GNU-ledelsen er opbygget på en speciel måde med tre hovedelementer på alle niveauer. Disse er:

1. *Videnskabsfolk og miljøinteresserede.* Her indgår alle formændene for de specielle faggrupper, der findes på det pågældende niveau i GNU, dvs. ornitologer, botanikere, entomologer, geologer, osv. Alle er direkte valgt af faggruppernes medlemmer.

2. *Statslige funktionærer.* Ledere for den statslige planlægning og forvaltning inden for landbrug, industri, skovbrug, osv., repræsentanter for planlægningsmyndighederne samt partiledelsen.

3. *Virksomhedsledere.* Ledere fra store virksomheder, landbrug og den offentlige forvaltning, der har med grundforbedringer at gøre.

Formanden er især ofte en lægmand, valgt fra gruppe et. De to næstformænd kommer henholdsvis fra gruppe to og tre. Treenigheden går hele vejen fra bund til top, hvor lederen af GNU på landsplan er den i DDR kendte naturfredningsmand, professor Thomasius fra Dresden. Første næstformand er miljøminister Helmut Reichelt, og anden næstformand er en leder fra landbrugsskolektivernes organisation. Alt ledelsesarbejde er ulønnet.

Faggrupper og græsrodder

Det er faggrupperne, der bærer GNUs arbejde. Det har hidtil mest bestået i miljøfredningsarbejde, især sikring af plante- og dyrelivets mangfoldighed, biotopkartering, pleje af fredede områder, sikring af nye reservater og pleje af dem.

Faggrupperne tiltrækker især mange naturforskere og studerende, men også mange amatører. Men en vigtig GNU-gruppe er at finde i arbejdsgrupperne »Natur og Miljø«, der består af ikke-specialister. I disse grupper arrangeres især naturudflugter og praktiske landskabsplejeprojekter. »Natur og Miljø«-grupper findes i dag i alle større byer og i mange landsbyer.

GNU støttes med offentlige midler. Centralt og lokalt stilles der sekretariatsbistand til rådighed, ligesom alle arbejdsgrupper får rejse og ophold betalt, i forbindelse med de årlige lokalkonferencer, hvorfra der sendes repræsentanter til årlige amtskonferencer og videre til landsomfattende fagmøder hvert fjerde år.

Endvidere holdes der en del lokale og landsdækkende temamøder. I april var der f.eks. en landsdækkende konference om tilplantning af småbiotoper i agerlandet.

Der holdes årlige stævner mellem miljøforskere og forfattere om natur- og miljøproble-

mer. Der udgives en del efterspurgt tidsskrifter, dels for hele GNU, dels for de enkelte faggrupper. For tiden planlægges en yderligere udbygning af GNU-tidsskrifter for de enkelte amter.

Endelig kan man engagere sig i miljøarbejde i kommunalbestyrelser, amtsråd eller i Folkekammerat. På alle niveauer er der stående miljøudvalg.

GNU vokser

GNU, der efter kun et år talte 20.000 medlemmer og i dag har tre gange så mange, oplever en fortsat hurtigt stigende medlemstilgang. Det er især unge, men også et voksende antal virksomheder melder sig kollektivt ind i GNU. I dag har små 500 virksomheder meldt sig ind i GNU.

For virksomhederne er det en stor fordel, at kunne trække på GNUs sagkundskab, når der for eksempel opstår problemer med beplantning. Omvendt er det for GNU en stor hjælp, at virksomhederne kan stille maskiner til rådighed, når der skal gennemføres et projekt, der kræver større jordarbejder.

Især i Cottbus amt i det sydøstlige DDR er der mange virksomheder, der er med i GNU, bl.a. en del af de meget store brunkuls-kombinater, der både omfatter lejer og forarbejdningsfabrikker.

Det kan også nævnes, at GNU har et nært samarbejde med DDRs lystfiskerforbund, der har fået overdraget ansvaret med at holde øje med vandkvaliteten i 36.000 hektar fiskevand.

Naturbeskyttelse

Omkring en procent af DDRs samlede areal er udlagt som det, der kaldes naturbeskyttelsesområder (NSG). Det er ofte små arealer med skrappe regler for beskyttelse af især dyr og plantearter. Det er distriktsrådene – et folkevalgt organ, der ligger mellem kommunalbestyrelser og amtsråd – der har ansvaret for disse NSG-områder.

Derudover er cirka 20 pct. af arealet udlagt som landskabsbeskyttelsesområde (LSG), som amterne er ansvarlige for, fordi de ofte strækker sig over flere distrikter.

Mange LSG-områder blev udlagt i 1970 i forbindelse med DDRs nye miljølov, Landesкултурgesetz. Der er i dag udarbejdet en bindende plan for omkring 15 pct. af LSG-områderne. Indtil 1990 stræber man efter, at alle LSG-områder er sikret gennem planer, der forpligter til en balanceret arealanvendelse, der bygger på forskelligartetheden i dyre- og plantebestanden og de rekreative muligheder.

Hvor LSG-plejearbejdet endnu er i sin vorden, passes NSG-områderne ret nidkært. Som et eksempel kan man nævne et lille NSG-område i Freyburg i Thüringen. På en meget lun skrænt med »Trockenrasen«, en sjælden græsart, kan man se fundamentet fra et tidligere hus. Resterne stammer fra en bungalow, en velhavende læge i Freyburg havde opført ulovligt på den forkerte side NSG-grænsen engang i 60'erne. Miljøaktivister anmeldte den ellers indflydelsesrige dame og huset blev sprængt i luften – sådan!

GNU-arbejde

Selv om GNU endnu ikke er en bred folkelig bevægelse, anerkendes organisationens arbejde for dens indsats for at inddrage »folk i virkeliggørelsen af den socialistiske miljøpolitik«, som filosofen Alfred Kosing for nylig understregede.

Hermed menes, at flertallet af DDR-borgerne har andre mål for øje. De ønsker en yderligere højnelse af levestandarden, bil, ferierejser, farve-tv, stereoanlæg og kolonihave (sommerhuset ligger det lidt tungere med, da mange amter har besluttet at forbyde yderligere privat sommerhusbyggeri).

Det drejer sig om en opdragelse af befolkningen til en »socialistisk miljøbevidsthed«, som Kosing kalder det.

GNU er netop et bevidst middel til at fremme denne udvikling.

Natur og produktion

Men det socialistiske perspektiv ligger ikke hovedsageligt i arbejdet med at beskytte naturen.

Afgørende er at udvide miljøarbejdet til at beskæftige sig

med sammenhængen mellem natur og produktion. For det fører frem til at stille krav til produktionsstederne om at producere de naturlige betingelser.

Ikke for affaldet er nedskåret til et minimum ved den mest rationelle anvendelse af råstofferne og ved genbrug af produktionens affald, kan man sikre genoprettelsen af de naturlige betingelser.

DDR-økonomen Günter Streibel foreslår en konsekvent brug af værdiloven. Det vil sige, at han ønsker affald pålagt en restværdi. Denne skal fratrækkes varens pris. Det vil straffe de virksomheder, der ikke indfører rationelle måder at bruge rå- og hjælpestoffer på. Deres udsalgspriser vil være mindre og dermed fortjenesten ringere.

I dag pålægges virksomhederne at undgå affald – og det rationaliserer produktionen. Desuden kan virksomheder pålægges bøder i tilfælde af overskridelse af grænseværdierne. Men presset på produktionsapparatet er så stort, at ulovligt udslip af og til ikke kan forhindres. En produktionssænkning kan der ikke blive tale om, det står fast.

Blev virksomhederne nødt til at betragte deres affald som noget værdifuldt, ville økonomisk tvang forårsage en hurtig indskrænkning af affaldets mængde.

Streibel skelner mellem uundgåeligt affald og affald, der samfundsmæssigt set ikke er nødvendigt. Den skelnen bestemmes af de givne produktivkræfter og de økonomiske betingelser for produktion – heriblandt verdensmarkedspriserne. Uundgåeligt affald skal ikke modregnes i produktionsprisen.

Hans problemstilling peger langt ud over arbejdet med at bevare og reparere naturen. Den sigter på at producere i overensstemmelse med naturen, dvs. en økologisering af økonomien.

De fire første artikler om miljøproblemer i DDR af geograf Jesper Brandt og Land og Folks Berlin-korrespondent Ole Jorn blev bragt 14. og 27. maj samt 11 og 18. juni.